

EKOLOGIYA O'QITISH VA METODIKASI

Qo'qon davlat pedagogika instituti

Jabborov Azamjon Mashrabovich

Annotatsiya. Ushbu maqolada ekologiya o'qitish nazariyasi va metodikasining shakllanish manbalarini o'rganish natijasida ma'lumotlar beriladi. Shu jumladan, ekologiya o'qitish nazariyasi, metodikasi, ekologik ta'lim, atrof-muhitning holati singari mavzularga xos fikr-mulohazalar maqolaning mazmunini yoritishda xizmat qiladi.

Kalit so'z: ekologiya o'qitish nazariyasi, ekologiya o'qitish metodikasi, ekologik ta'lim, bilimlarning uzluksizligi, fan, fan va ta'lim, ekologik ta'limning samaradorligi.

Insoniyat o'zining mavjudligi davomida katta tajriba to'pladi, ularning avloddan-avlodga o'tishi bilimlarning uzluksizligini ta'minlaydi. Inson faoliyatining bilimlarni jamlovchi, tizimlashtiruvchi va umumlashtiruvchi sohasi bu-fandir. Ilmiy bilimlar ta'limning asosiy mazmunidir. Ma'lumki, fan doimiy rivojlanishda bo'ladi. Yangi faktlar mavjud g'oyalarni qayta baholashga olib keladi va eski tushunchalar hamda nazariyalar yangilari bilan almashtiriladi. Ilm-fanning uzluksizligiga faqat yuqori darajadagi ta'lim bilan erishish mumkin. Shu sababli fan va ta'lim bir-biri bilan chambarchas bog'liq. Bir tomondan fanning rivojlanishi faqat yuqori sifatli ta'lim bilan mumkin bo'lsa, ikkinchi tomondan fanning rivojlanish darajasi ta'lim sifatini o'zi belgilaydi. Shunda atrof-muhitning holati ekologik ta'lim natijalariga bog'liqdir. Ekologik ta'limning samaradorligi ko'p jihatdan ekologiya o'qitish bo'yicha mutaxassislar va o'qituvchilarining kasbiy faoliyatga tayyorligi bilan belgilanadi, bu esa o'quv jarayonining real sharoitida yuzaga keladigan kasbiy vazifalar va muammolarni hal qilish qobiliyatini anglatadi.

Ekologik o'qituvchining kasbiy kompetensiyasi kasbiy muammolarni hal qilish uchun zarur bo'lgan o'zlashtirilgan ekologik, pedagogik va uslubiy bilim, ko'nikma va malakalarning sinteziga asoslanadi. Ta'lim muassasalarida ta'lim oluvchilar dastlab ekologik va pedagogik fanlarni, so'ngra ekologiya o'qitish nazariyasi va metodikasini o'rganadilar. Bu esa tasodifiy emas, chunki —Ekologiyani o'qitish nazariyasi va metodikasi o'quv fanining mazmuni – eng avvalo, ekologiya, pedagogika va psixologiya chorrahasida shakllanganidadir. Hozirgi vaqtda ekologik muammolar odamlar hayotining barcha sohalariga: fan va ishlab chiqarish, siyosat va iqtisodiyot, energetika, shaharsozlik, sog'liqni saqlash va ta'limga jiddiy ta'sir ko'rsatmoqda. Ekologiya tabiiy tizimlarga aralashuv oqibatlarini bashorat qilish, ilmiy bilimlar va ijtimoiy tajribani sintez qilish, ekologik muammolarni oqilona hal qilish uchun fan va amaliyot imkoniyatlarini o'rganish uchun uslubiy asos yaratadi. Ekologiya zamonaviy fanning o'ziga xos hodisasidir. U faqat bir nechta bilim sohalarida erishiladigan umumlashtirish ko'lamlarini namoyon qiladi. Ekologiya sohasidagi bilimlar nihoyatda xilma-xil va ko'p qirrali. Tabiatdan foydalanish amaliyoti haqidagi aniq ma'lumotlardan jamiyat va tabiatning o'zaro ta'sirining qonuniyatlarini ochib beruvchi falsafiy va mafkuraviy umumlashtirishlargacha qirralarini namoyon etadi. Natijalarning umumlashtiruvchi xususiyati, ekologiyaning muhim uslubiy

va nazariy asoslari uni ilmiy bilimlarni integratsiyalashuvining markaziga qo'yadi. Hozirgi vaqtda ekologiya fanining chegaralari sezilarli darajada kengayib, ijtimoiy ekologiya, ekologiya falsafasi, sotsioekologiya va antropoekologiya falsafasi, ekologik etika va estetika, pedagogik va kasbiy ekologiyani qamrab olgan. Zamonaviy ekologiya o'zaro bog'liq bo'lgan fanlarning murakkab tizimidir. Taraqqiyotning hozirgi bosqichida ekologiyaning chegaralari «organizm-muhit» tizimini o'rganishdan «jamiyat-biosfera» tizimiga qadar kengaydi. Ekologik bilimlar quyidagi mezonlarga ko'ra farqlanadi:

1. Organizmlar turlari bo'yicha (mikrob ekologiyasi, hayvonlar ekologiyasi, o'simliklar ekologiyasi, odam ekologiyasi).
2. Atrof-muhit turlari va atrof-muhit sharoitlarining umumiylikiga ko'ra (dasht ekologiyasi, o'rmon ekologiyasi, dengiz ekologiyasi va boshqalar).
3. Organizmlar o'rtasidagi o'zaro ta'sir turlari bo'yicha (autekologiya, dedemekologiya, sinekologiya).
4. Tirik hayotning tashkiliy darajalariga ko'ra (hujayra ekologiyasi, individlar ekologiyasi, populyatsiyalar ekologiyasi, jamoalar ekologiyasi).
5. Tabiatga antropogen ta'sir turlari bo'yicha atrof-muhit (shahar ekologiyasi, agrokimyo, muhandislik, sanoat ekologiyasi) ekologiyasi.

Ekologiya u kelajak qadriyatlari hozirgi qadriyatlardan kam emas degan tamoyilga asoslangan, kelajakka yo'naltirilgan fandır. Umumiy ekologik va xususiy ekologik tushunchalarning o'zaro bir vaqtda rivojlanishi fanning tuzilishi va mazmunining murakkabligini belgilaydi. Ekologiya ilmiy dunyoqarashning eng muhim manbai bo'lib, dunyo ilmiy bilish jarayonida va ta'lim jarayonida idrok etiladi. Ekologiya butun ta'lim tizimiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi, ta'lim maqsadlarini qayta yo'naltirish va uning mazmunini yangilashda namoyon bo'ladi va o'quvchilarning ekologik ta'lim manbai bo'lib xizmat qiladi.

Demak, ekologiyani o'qitish nazariyasi va metodikasi ekologiya fani bilan uzviy bog'liqdir. Ekologiya fani ekologik ta'lim mazmunini tashkil qiladi, ekologik tadqiqot usullari esa oluvchilarning o'quv va ilmiy faoliyatida ko'p jihatdan o'z aksini topadi. Shu bilan birga, ekologik ta'lim mazmuni ekologiya fanining qisqartirilgan nusxasi emas, chunki u ta'lim oluvchilarning yosh xususiyatlarini hisobga olgan holda, faqat eng muhimlarini, pedagogik jihatdan moslashtirilgan ekologik faktlar, tushunchalar, qonunlar va qonuniyatlarni o'z ichiga olishi kerak.

REFERENCES

1. Пономарева И. Н. Экологическое образование в российской школе: История. Теория. Методика : / И. Н. Пономарева, В. П. Соломин; под ред. В. П. Соломина. – СПб., 2004.
2. Практикум по экологии / Н. Д. Андреева, В. П. Соломин и др. – СПб., 2000.

3. Райков Б. Е. Зоологические экскурсии / Б. Е. Райков, М. Н. РимскийКорсаков. – М., 1994.
4. Роговая О. Г. Экологическое моделирование: практика. – СПб., 2007.
5. Соломин В. П. Экскурсии в природу / В. П. Соломин, И. Я. Ланина. – СПб., 1999.
6. Селиванов В. С. Основы общей педагогики: теория и методика воспитания /под ред. В. А. Слостенина. – М., 2000.